

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

FILMOVÁ A TELEVIZNÍ FAKULTA

Filmové, televizní a fotografické umění a nová média

Audiovizuální studia

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ALTERNATIVY INSTITUCIONÁLNÍHO UMĚLECKÉHO
VZDĚLÁNÍ VE FEMINISTICKÉM KONTEXTU**

Alexandra Sihelská

Vedoucí práce: MA. Hana Janečková, Pgcert.

Oponent práce:

Datum obhajoby: 20. 6. 2022

Přidělovaný akademický titul: BcA

Praha, 2022

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

FILM AND TV SCHOOL

Film, television and photographic art and new media

Audiovisual studies

BACHELOR'S THESIS

**ALTERNATIVES OF INSTITUTIONAL ART
EDUCATION IN A FEMINIST CONTEXT**

Alexandra Sihelská

Thesis advisor: MA. Hana Janečková, Pgcert.

Thesis opponent:

Date: 20. 6. 2022

Assigned academic title: BcA

Prague, 2022

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

Alternativy institucionálního uměleckého vzdělání ve feministickém kontextu

vypracoval(a) samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....
podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Poděkování

Děkuji své vedoucí, Haně Janečkové, která mi pomohla práci vypracovat i přesto, že nás dělí šest hodin časového pásma a měla ve mě důvěru, i když já sama byla na pochybách. Dále děkuji svým nejbližším, Antonii a Vincentovi, bez kterých bych to rozhodně nezvládl. V průběhu psaní této práce jsem prošla procesem vyhoření a tak rovněž děkuji všem, kteří mě podpořili ať už v lehčích či těžších chvílích. Nakonec, co se týká těch těžších chvílí, velké díky patří i mé psychoterapeutce Adéle.

Abstrakt

V práci se zabývám politickým potenciálem imaginace alternativních modelů uměleckého vzdělávání v radikálně anarcha-feministickém kontextu. Z tohoto kontextu posléze vycházejí podmínky, skrze které zkoumám funkční stránky projektů, jež současně poskytují alternativní umělecké vzdělávání v našem prostředí, konkrétně v Česku a na Slovensku. Tyto podmínky pramení z aktivistického aspektu feministické ideologie a kladou důraz na udržitelné fungování, intersekcionalní přístup, nehierarchické uspořádání a důležitost procesuálního vývoje a budování vztahů. Potenciál alternativního uměleckého vzdělání v práci artikuluji, jako příspěvek ke kontinuálnímu výzkumu, jež může pomoci snahám o proměnu společnosti i představám lepších budoucností.

Klíčová slova

umělecké vzdělání, anarcha-feminismus, aktivismus, udržitelnost, imaginace, alternativy, radikální potenciál

Abstract

In this thesis I explore the political potential of imagining alternative models of art education in a radically anarcha-feminist context. From this context I then derive the conditions through which I explore the functional aspects of projects that are providing alternative art education in our environment, specifically in the Czech Republic and Slovakia. These conditions stem from the activist aspect of feminist ideology and emphasize sustainable functioning, intersectionality, non-hierarchical organization, and the importance of process development and relationship building. I articulate the potential of alternative arts education in this thesis as a contribution to ongoing research that can support efforts to transform the society and envision better futures.

Key words

art education, anarcha-feminism, activism, sustainability, imagination, alternatives, radical potential

Obsah

Úvod.....	8
1. Kontext.....	9
1. 1. Anarcha-feminismus.....	9
1. 2. Historický kontext uměleckého vzdělání.....	10
1. 3. Nastínění imaginativních podmínek.....	13
2. Udržitelnost aneb kolektiv jako permakulturní zahrádka.....	17
3. Intersekcionalita aneb praxí proti buzzwords.....	22
4. Nehierarchie aneb odpovědnost pomalu, ale jistě.....	27
5. Procesuálnost aneb všechny řeky tečou do moře.....	30
Závěr skrze vlastní pozici.....	32
Bibliografie a další zdroje.....	35
Obrazová příloha.....	39

Úvod

Tato bakalářská práce si klade za cíl prozkoumat možnosti radikálního feministicko-uměleckého vzdělávání jako nástroje politické imaginace.¹ V praxi to znamená, že z mého aktivistického pozadí a reflektovanou pozicí privilegia, spočívajícího v možnosti studia na vysoké škole, a posléze také nahlédnutí do uměleckého světa a prozkoumání možností, jež nabízejí instituce, se ve mně nakumulovaly touhy zjistit, jaké jsou alternativnější možnosti uměleckého vzdělávání. Cílem této práce však není hledání konkrétních řešení, ale spíše názírání na problematiku prizmatem umělecké imaginace a tvořivosti.

Je lehké zabřednout do neřešitelnosti aktuální situace, ve které se změna zdá být příliš pomalou a nedostatečnou². Přesně proto se nebudu věnovat nezbytným změnám, které je třeba podstoupit v rámci proměny institucí, a místo toho se zaměřím na terapeutickou³ imaginaci budoucností, ke kterým můžeme směřovat. *Budoucností* v množném čísle, protože pro každého znamená utopie něco jiného a každý si idealizuje jiné strategie a jiné výstupy -ale je to právě udržitelná propojenost těchto představ a jejich vzájemná závislost, která nás může dovést ke kýženým cílům skrze spolupráci.⁴

Svou pozornost proto budu směřovat k představám růstu a k tomu, co má z mé perspektivy větší imaginativní a politický potenciál, jenž by měl být snáze doplnitelný o perspektivy další. Tato práce vznikala v rámci nutnosti dokončení studia a v procesu vyhoření, proto své zkoumání vnímám i jako sebeironickou možnost se sám poučit a nabídnout kritiku zaměřenou na aktivní snahu se těmto představám přiblížit. Stejný princip budu aplikovat na umělecko-edukační projekty, které fungují (zejména) v našem kontextu a jejichž funkční principy se pokusím propojit dohromady a tím poskytnout hrubý náčrt radikálního modelu umělecko-edukačního projektu v anarcho-feministickém kontextu.

¹ perspektiva z BOTTICI, Chiara. *Anarchafeminism: Towards an ontology of the transindividual* [online]. Public Seminar, 2019 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://publicseminar.org/2019/12/anarchafeminism/>

² Což je jedním z předpokladů pro sebeprekarizaci a vyhoření. BAKOŠOVÁ, Barbora, ČAJKA, Adam, FARKAČ Bronislav a KRYLOVÁ, Radoslava. *Jak dělat aktivismus a nezbláznit se z toho*. Brno: NESEHNUTÍ, 2019. ISBN: 978-80-87217-58-0

³ Terapeutická ve smyslu představování si alternativ, což vychází z principů arteterapie.

⁴ BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds*. Kalifornie: AK Press, 2017. ISBN: 978-18-4935-260-4

1. Kontext

1. 1. Anarcha-feminismus

Feministicko-ekologický kontext, se kterým budu pracovat, je pro mě důležité uvést také, neboť feminismus je mnohočetnou politickou ideologií, zahrnující některá problematická odvětví, vůči kterým se potřebuji vymezit. Odnož feminismus, jež použiji pro účely této práce, (rovněž jako užívám své umělecké praxi) je *anarcha-feminismus*. Tento ideologický směr se rozvinul na přelomu devatenáctého a dvacátého století a mezi jeho klíčové autorky patří Emma Goldman (*Anarchismus a další eseje*, 1910), Voltairine de Cleyre, Lucy Parson, a později například Marie Mies a Vandana Shiva (*Ecofeminism*, 1993) nebo i Valerie Solanas a její *SCUM manifesto* (1967).

Definice termínu zahrnuje intersekce systémových útlaků na poli binárního dělení pohlaví, rasy, třídy, psychických a fyzických zdravotních omezení a dalších,⁵ stejně také důraz na klimatickou krizi a nutnost ekologicky udržitelného fungování. Anarchistická část pojmu poté odkazuje ke sdílené snaze zavrhnout, oslabit a ultimátně opustit všechny systémy oprese, jako jsou státy, kapitalistický režim, či samotný patriarchát. S ohledem na tento fakt také klade důraz na posílení autonomie, vzájemné péče a budování komunit, jako to můžeme pozorovat například u zapatistických komunit v Jižní Americe.

Pojem anarcha-feminismus se tedy v mnoha ohledech prolíná s definicí intersekcionalního⁶ feminismu, avšak v rámci subverze jsem se rozhodl k definici používat pojem první. Anarchismus byl podlouhou dobu vyčleněný z akademického prostředí a veřejných debat jako směr, jehož primárními znaky jsou chaos a násilí, přestože se jedná ve své podstatě o pravý opak. Tento odpor způsobil historickou amnézií ohledně inkluzivního a radikálního potenciálu tohoto hnutí v rovině emancipace.⁷ Anarcha-feminismus je také dekoloniální – odmítá systémy a pravidla vybudované na základě dominance bílé rasy, koloniálních výprav a formě segregovaného světa, který je výsledkem staletí útlaku.⁸

⁵ CRENSHAW, Kimberlé W. *On Intersectionality: Essential Writings*. New York: The New Press, 2019. ISBN13: 9781620972700

⁶ Tamtéž.

⁷ BOTTICI, Chiara. *Anarchafeminism: Towards an ontology of the transindividual* [online].

⁸ HOOKS, bell. *Aint I a Woman: Black Women and Feminism*. Boston: South End Press, 1981. ISBN: 9780896081291

Anarcha-feministický kontext se proto musí neustále tázat, z jakých pramenů vycházejí informace, které tvoří světový kánon, a kdo z něj benefituje.

Feminismus byl již od své druhé vlny, která proběhla v šedesátých letech, silně napojen na umění jako na možný katalyzátor společenských změn. Z osobního se stalo politické, a tak se zejména umění coby odraz společnosti stalo pro feministické hnutí polem nutně vyžadujícím proměnu. Touha přepsat historii umění vyzývala k intervenci globálního kánonu a pobízela ke svržení mužské nadvlády v historické a kulturní dokumentaci. Feministické umění proto vybízelo diváka, aby se zamýšlel nad politickým prostředím a skrze kritickou revizi ovlivňoval okolní svět, rovněž jako vyzývalo instituce ke spolupráci a vnitřní transformaci. Neúspěch nebyl odpovědí a tak při narážení do zdí systému, začalo hnutí vytvářet autonomní místa a příležitosti, jež pro ženy a další minoritní umělecké skupiny doposud nebyly přístupné.

O této transformaci a potřebě vytváření alternativních postupů a prostorů píše například feministická historička umění Linda Nochlin v eseji *Proč neexistovaly žádné velké umělkyně?* z roku 1971. Na její teorii poté v praxi navazuje projekt Judy Chicago *Fresno Womanhouse*, jehož hlavními principy byly zejména spolupráce a zpětná vazba, a jenž měl posléze velký vliv na vývoj umělecko-edukačního diskurzu. *Womanhouse* a obdobné projekty odkrývají potenciál vzniku a udržování alternativních projektů a jejich zprostředkování díky inherentně kreativním postupům a participativním procesům žité angažovanosti, které propůjčuje umění.⁹

1.2 Historický kontext alternativního uměleckého vzdělání

Umělecké vzdělání samotné si za léta své existence prošlo mnoha změnami, které se ve vlnách různorodých přístupů ztrácejí a opět vynořují do povědomí o tom, jaký jeho model by mohl být ten „správný“. Od počátků snah o alternativnější umělecké vzdělání v podobě *Bauhausu*, počátcích *CalArts*, *Black Mountain College* či *Fresno Womanhouse*, přes edukační obrat, až k současné situaci, nemilosrdně reflektující čím dál více kapitalizovanou a neoliberální společnost, si umělecké vzdělání klade za cíl dosáhnout nelehkého úkolu - učení

⁹ LOO, Clement, KATRE, Aparna, MERCER-TAYLOR, Beth, BYRD, Kimberly, OSIECKI, Kristin, LARSON, Jessica a LEVIN, Peter. *Embodying Sustainability: Stories from Our Headwaters*. Minneapolis: University of Minnesota Libraries Publishing, 2021. ISBN: 978-1-946135-76-6

něčeho, co naučit nelze.¹⁰ V této práci se zdržím pokusů o obecnou či generalizující definici umění, a budu s tímto pojmem pracovat v rovině vycházející z předešlého feministického kontextu a aktivistického pozadí jako s nástrojem schopným „zarámovat“¹¹ rozličné problematiky a tím katalyzovat reaktivní procesy změny. V tomto rámci se domnívám, že solidarita, transparentnost, sdílení a kritické myšlení jsou něčím, co skutečně naučit lze, a co a má v umělecko-edukačních projektech dlouholetou tradici.

Přes odvracení se od samotného termínu „škola“ skrze projekty jako *AntiUniversity London*, následnou unifikaci vzdělání na popud *Boloňského Procesu*, až po edukační obrat, se umělecké vzdělávání dostává, zejména v našem kontextu, do překérní pozice. Na popud edukačního obratu se v posledních desítkách let snaží umělecké vzdělávání vymanit z institucionálních struktur, a to s důrazem na aktivní zapojení diváctva a spolupráci, což však rovněž vede k ideologickému rozkolu.

Na jedné straně stojí rigidnost akademií, které místo experimentu dávají přednost profesionalizaci, jež je podmíněna snahou uspět na trhu práce, a které jsou ochotny se svými neflexibilními mantinely a pozlátkem prestiže hýbat jen pokud se aktuálně vyskytují v hledáčku mediální pozornosti, a i to „jenom na oko.“¹² Na straně druhé pak stojí kritické alternativy, které se přesunuly z fungování pod institucemi vzdělávacími pod hlavičku kulturních institucí, s čímž přicházejí problematiky, které můžeme pozorovat i v historickém kontextu obdobných pokusů.

Alternativy, jako například *Night School* (2008-2009, New York, Mexico City) nebo *Wide Open School* (2012, Londýn), fungovaly, přestože ne záměrně, z velké části v módu postgraduálního programu, který již předpokládá jisté znalosti, ale nenabízí žádnou oficiální akreditaci a tímto faktem diskvalifikuje širší škálu potenciálních studentů, kteří si tuto formu vzdělání nemohou ze socio-politických důvodů dovolit. Tím opět vzniká propast mezi lidmi s určitým stupněm privilegia a cílovou skupinou marginalizovaných hlasů, které se projekty snaží pod hlavičkou inkluze zahrnout. Alternativy se také staly atrakcemi bienále a

¹⁰ ELKINS, James. *Why Art Cannot be Taught: A Handbook for Art Students*. Illinois: University of Illinois Press, 2001. ISBN13: 9780252069505

¹¹ BRUGUERA, Tania, 2020. *The Artist as Activist and Citizen* [přednáška z cyklu *Virtual Bodies*]. The New School, 29.10. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=HAM5xsGhEdk>

¹² Rozpustilý*í, 2022. *12. epizoda: Komu slouží univerzita? ft. Luisa* [podcast]. Audiolibrix, 4.01. Dostupné z: <https://www.audiolibrix.com/cs/Podcast/Episode/402839/12ep-komu-slouzi-univerzita-ft-luisa>

speciálních programů muzeí, jež jsou neoddělitelnou součástí struktur, vůči kterým se samy vymezují. Nutný komunitní charakter těchto projektů, jak píše pro *Artalk Revue 6: Komunity* Ivana Rumanová, je často glorifikovaným pojmem, který je ovšem limitovaný ročními grantovými schémata a obnáší hodiny neplacené práce, profesních i osobních přetlaků a množství vyhoření ve snaze dělat „více než umění.“¹³

„[...] Jak se liší charakter výuky, kterou [alternativa] poskytuje, od výuky v běžném prostředí?“¹⁴

Chci se vymezit nejen vůči institucionálním kleštím, ale i sebeprekarizaci v pokusech o alternativu. Umělecké vzdělání coby učení se kritice, jejímu přijímání a následnému poučení se z ní by zrovna tak jako kýžený efekt fraktálové rezonance společností mělo začít v malém měřítku, tudíž u každého zainteresovaného v tomto tématu.

O fraktálovém fungování blíže píše autorka a facilitátor(ka) adrienne maree brown v knize *Emergent Strategy: Shaping Change, Changing Worlds*, kde se mnohé její postupy odvíjí od studování krajiny. Fraktálovost podle ní můžeme nalézt například u kapradin, které kopírují svůj tvar napříč velikostí. Velké je opisem menšího. Jedná se o kvantitativní objekt, jehož podoba se při zvětšování měřítka příliš neproměňuje.¹⁵ Z toho vyplývá, že k docílení větší změny je potřeba začít v menším měřítku a u sebe, přičemž by nemělo jít o růst za každou cenu, ale spíše o získání vědomostí skrze žitou zkušenost. Tímto přístupem pak můžeme podložit samotný argument důležitosti vzniku umělecko-edukačních projektů a jejich možného vlivu, který sic nejspíše bude začínat v určité sociální bublině a v malém měřítku, ale může posléze rezonovat v širší veřejnosti.

Pozorováním krajiny se také můžeme naučit mnoho dalšího, a proto jako jeden z nejdůležitějších aspektů imaginace alternativy vnímám důraz na udržitelnost těchto projektů.

¹³ RUMANOVÁ, Ivana. Žít spolu a vyžít z něčoho. *Artalk Revue: Komunity* [online]. Artalk, 2010 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2021/12/20/zit-spolu-a-vyzit-z-niecoho/>

¹⁴ THORNE, Sam. *School: A Recent History of Self-Organized Art Education*. Cambridge: MIT Press, 2016. s. 47. ISBN: 9783956791819.

¹⁵ BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds*. s. 82.

1.3 Nastínění imaginativních podmínek

V analýze a imaginaci politického potenciálu umělecko-edukačního projektu budu vycházet z aspektů, nebo také podmínek, které by měly tyto počiny dle mého přesvědčení naplňovat. Ty nyní stručně nastíním, a vrátím se k nim v následujících kapitolách zkoumajících konkrétní projekty. Tato kritéria, skrze která budu vybrané projekty podrobovat analýze, vycházejí z předem nastíněného radikálně anarcha-feministického a ekologického kontextu, a jsou to udržitelnost, (uvědomělá) nehierarchie, intersekcionalita a procesualnost.

Velká část feministických umělecko-edukačních projektů nebo dalšího rozšíření alternativního uměleckého vzdělávání nefunguje ve stálém fyzickém prostředí, neboť se jedná buď o síťové databáze a příležitostné konference, nebo mají nomádský charakter, či se soustředí ve velkých městech. Neznamena to však, že nemohou být udržitelné či ekologické ve svém přístupu. Existuje několik vypracovaných plánů a strategií, jak by měly instituce nebo edukativní projekty snižovat svůj dopad na prostředí: jednu takovou v rámci našeho kontextu vypracovala iniciativa *Univerzity za Klima* na svých petičních webových stránkách.¹⁶ Zahrnují například požadavek na aktivní tlak politické reprezentace v otázkách klimatické krize, přechod na dodavatele obnovitelných zdrojů, minimalizaci energetické spotřeby, ukončení spolupráce s významnými znečišťovateli, kteří přispívají k sociálním nerovnostem, řízení se cirkulární ekonomikou a především uvědomělé transparentní jednání. V rámci této práce se budu otázkám udržitelnosti věnovat podrobněji skrze analýzu projektu *LES* a dalších v kapitole *Udržitelnost aneb kolektiv jako permakulturní zahrádka*.

Nehierarchie neboli horizontální fungování je pojmem, se kterým se na poli umělecko-edukačních pokusů setkáváme i v našem prostředí velmi často, ať už se jedná o pokusy snažící se změnit strukturu moci v rámci vzdělávacích institucí či méně „formálních“ projektů. Zůstává však stále otázkou, kolika pokusům se opravdu podařilo nebo daří skutečné nehierarchie docílit. Skryté hierarchie jsou až příliš často jejich nedílnou součástí, což je důvodem, proč je potřeba je podrobovat neustále kritické revizi ve snaze je odhalit a adresovat.

¹⁶ neformální kolektiv Univerzity za Klima [online] Dostupné z: <https://univerzityzaklima.cz/podminky/>

Skrze principy decentralizace a vzájemné provázanosti se můžeme tázat, kým jsme a jak se dělíme.¹⁷ V případě umělecko-edukačních alternativ pak konkrétně na to, jak dělíme a sdílíme kromě znalostí a prožitků také fyzický či virtuální prostor spolu se sociálním a kulturním kapitálem. Transparentním jednáním poté můžeme komunikovat své kapacity dělit a rozprostřít potřebnou práci, ať edukační či pečující, mezi všechny aktéry vyváženě. Autonomie, kterou s sebou rovné podmínky přináší, by proto měla jít ruku v ruce s důrazem na osobní odpovědnost za naplnění těchto kapacit.¹⁸ V rámci této práce se pokusím o nehierarchii budu věnovat zejména v analýze projektu *Ateliér Bez Vedoucího*, a skrytým mocenským strukturám v pokusech o nehierarchii v institucionálním prostředí v kapitole *Nehierarchie aneb odpovědnost pomalu, ale jistě*.

Přímo navazující důležitost facilitace¹⁹ diverzních přístupů a rovnostářský potenciál síly různorodých hlasů budu zahrnovat pod hlavičku intersekcionality. Ta by se měla dotýkat také z velké části otázek přístupnosti současných umělecko-edukativních projektů, a posléze i těch imaginativních pro představy inkluzivnější budoucnosti. Intersekcionalita, tak ji formulovala americká teoretička Kimberly Crenshaw²⁰ a jak s ní pracujeme dnes, zahrnuje průsečíky výhod či nevýhod postavení ve společenské struktuře, jak to zmiňuji výše v anarcho-feministickém kontextu. Otázka přístupnosti je jednou z předních problematik, které s sebou nesou výtvarné akademie, které poté i napřímo reflektují přístupnost současného umění jako celku.

Umělecko-edukační projekt s potenciálem politické imaginace by proto měl, ve snaze vymezit se vůči homogenitě a uzavřenosti vyvíjet především aktivní snahu na poli dekoloniální a antirasistické praxe, jež je v současných projektech bohužel mnohdy opomíjená, a které se proto v rámci imaginace budu věnovat podrobněji v kapitole *Intersekcionalita aneb praxi proti buzzwords* po boku otázek týkajících se nejen sociálního, ale i psychického či fyzického znevýhodnění. Také na poli tradičního institucionálního vzdělávání můžeme, kromě obecné unifikace studentstva, pozorovat skrze kurikula svazující edukační metody, distribuci vědomostí v neurotypickém nastavení, které má ultimátně negativní a znevýhodňující dopad na neurodivergentní část studentstva (a dle mého názoru i pedagožky a pedagogy). Představuji

¹⁷ BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds*. s. 136.

¹⁸ GELDERLOOS, Peter. *Anarchie Funguje*. Praha: Nakladatelství Anarchistické federace, 2019. s. 57. ISBN: 978-80-906439-8-7

¹⁹ Neboli zprostředkování, v rámci práce používám anglismus, jenž je adaptovaný v aktivistických hnutích.

²⁰ CRENSHAW, Kimberlé W. *On Intersectionality: Essential Writings*.

si, že by imaginativní umělecko-edukační projekt budoucnosti proto měl, dle mnou nastavených podmínek, také dbát na intersekcionalní rovinu v rámci těchto metod oprese, a to uvědoměle.

Neuspokojivou intersekcionalitu v našem prostředí budu adresovat i skrze témata nedostatečné práce s lokálními kontexty. Univerzity a edukační projekty se totiž vyskytují zejména ve větších městech, a mnohdy se od tohoto faktu odvíjí i statut jejich „prestiže“. Dostupnost kvalitního vzdělání je proto ohraňována také prohlubující se propastí mezi regiony²¹, přitom informovanost a práce s lokálními kontexty má potenciál stát se podhoubím²² vzájemného porozumění. Tato místní specifika také přináší potenciál v rozmezí zprostředkování umění jakožto participativní disciplíny, jež by měla být otevřená různým druhům přístupů (i těm „laickým“), spíše než disciplíny ryze akademické, mnohdy dostupné pouze „elitní“ vrstvě s dostačujícím vzděláním. Je proto na místě klást si otázky, na jakou cílovou skupinu by tyto projekty měly být zaměřené. Imaginativní umělecko-edukativní projekt budoucnosti by se proto měl v rozmezí své praxe snažit aktivně pracovat s obyvatelstvem napříč sociálním spektrem s cílem pojmut co nejvíce rozličných přístupů. Práci s lokálním kontextem a přístupem k intersekcionalitě budu zkoumat i skrze rurální aspekty projektů *ArtMill*, či *Periferné Centrá*.

Jako důležitý aspekt imaginace shledávám i queer perspektivy, rovněž zapadající pod intersekcionalitu, jejichž specifický potenciál však nyní ještě stručně nastíním. Vycházím z vlastní pozice queer subjektu a z radikálního potenciálu nahlížení na problematiku skrze prizma vymykající se heteropatriarchálnímu uspořádání. Největší potenciál queer perspektiv pak shledávám v rámci představování si budoucností.

Marginalizované skupiny, které jsou zvyklé žít tak, jako by nikdy žádná budoucnost nebyla vymyšlená pro ně a nebylo s nimi počítáno v jejich esenci, si paradoxně umějí vysnit i jiné vize, a to i ve chvílích kdy všechno už vypadá šedě a ztraceně.²³ Domnívám se, že „*kvíření*“²⁴

²¹ STEJSKALOVÁ, Tereza. *Za kritiku infrastruktury* [online]. Artalk, 2022 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2022/02/14/za-kritiku-infrastruktury/>

²² Podhoubí ve smyslu propojenosti asambláže ekosystémů, jak ve své teorii blíže definuje Donna Haraway. HARAWAY, Donna Jeanne. *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago, Ill.: Bristol:Prickly Paradigm; University Presses Marketing, 2003

²³ So & Pinar, 2019. *Your Earthly Queer Nature Belongs Here*. In: *Bespoken Bones*, ep. 53 [podcast]. RadioPublic, 19.6. [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://radiopublic.com/bespoken-bones-podcast-WdQBQX/s!4b57a>

na poli umělecko-edukačních projektů může odhalit potenciál, který radikální queer komunita dokáže nabídnout společnosti, a který je nedílnou součástí mého přemýšlení o všech aspektech těchto vizí.

V poslední, ale neméně důležité řadě jsou představy budoucností a imaginace nutně provázané s procesualností. I když sama mnohokrát kroutím hlavou nad neřešitelností situace či příliš pomalou změnou, je nezbytné o vývoji alternativ uvažovat jako o procesu, jenž nemusí být lineární. Závazek k dokončení procesu by měl proto být důraznější než zklamání, které přichází s neúspěchem nebo pouze s úspěchem částečným. V rámci těchto snah proto shledávám klíčovým definovat vizi, ke které se lze dostat klikatou cestou se zastávkou na odpočívadle i občasným zabočením. Tyto snahy by také měly vycházet z místa uzdravení - a stejně tak, jako se zlomená kost nehojí okamžitě, nemůžeme to očekávat ani od kolektivů a jejich pokusů poznamenaných neustálým narážením do zdí systému při snaze vymezovat se vůči kánonu. Procesualnosti samotné se proto budu věnovat i později v kapitole *Procesualnost aneb všechny řeky tečou do moře*.

„To, co vyhraje dnes, může být zítra už pryč, a to, co dnes prohrajeme, se může podařit zítra. Jedinou konstantou je změna.“²⁵ – adrienne maree brown

²⁴ Počeštěný termín angl. originálu *queering*, znamená uplatňování radikálních queer perspektiv.

²⁵ BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds*, s. 109, autorský překlad

2. UDRŽITELNOST *aneb kolektiv jako permakulturní zahrádka*

Pro podrobnější rámování udržitelnosti v kontextu umělecko-edukačních projektů jsem si vybrala projekt *LES – společenství pro pěstování, teorii a umění*. Projekt byl v roce 2019 iniciován spolkem *Are* a *Institutem úzkosti* skrze zakoupení lesního a lučního pozemku o rozloze několika hektarů v obci Hnátnice v Orlických Horách, příhodně hned vedle bydliště kurátorky, teoretičky a členky realizačního týmu Edith Jeřábkové. Záměrem společenství, kromě edukativního aspektu, je „vytvořit udržitelný bio-diverzní les přátelský pro nejpestřejší formy života od mikroorganismů, bakterií, rostlin, hub, živočichů až po člověka.“²⁶ Iniciativa každoročně organizuje přednášky, permakulturní brigády a několikadenní letní sympozia, na kterých se podílí umělecká komunita spolu s místními obyvateli a spolky. I přesto, že členstvo samo nepovažuje projekt za umělecký kolektiv²⁷, vycházejí z uměleckého prostředí, a tím inherentně přináší kreativní postupy do jeho fungování. Proto se skrze něj budu dívat na to, jak lze tyto umělecky angažované postupy uplatnit v imaginaci budoucích modelů.

S důrazem na ekologický aspekt udržitelnosti je jasné, že kontext vzniku projektu pramení ze všudypřítomné prezence přírodních katastrof v globálním i lokálním měřítku a zhoršujících se klimatických podmínek. Přidává se tak ke vzrůstajícím a urgentnějším snahám klimatického hnutí a odborné shodě vědeckých výzkumů, podle kterých je nepopiratelným faktem, že k efektivnímu postavení se dramatickým změnám spojeným s klimatickou krizí²⁸ bude potřeba rozsáhlých a komplexních změn na všech úrovních života a společnosti.²⁹

Když mluvíme o všech úrovních života, dostáváme se blíže k samotné definici udržitelnosti. S termínem udržitelný rozvoj³⁰ budu v rámci premisí imaginativního modelu pracovat jako s rozvojem schopným uspokojovat potřeby současné generace bez ohrožení podmínek pro generace budoucí, a rovněž jako snahou o vyvážení vztahu podmínek pro příznivé prostředí,

²⁶ SPOLEČENSTVÍ LES na stránkách Institutu Úzkosti [online]. 2019-2022 [cit. 18.5.2022].

Dostupné z: <http://institutuzkosti.cz/events/les-spolecenstvi-pro-pestovani-teorii-a-umeni?src=cz>

²⁷ VOLFOVÁ, Marika. Společenství Les: *Spíše než růst nás zajímá spojování* [online]. Artalk, 2022

[cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2022/04/19/spolecenstvi-les-spise-nez-rust-nas-zajima-spojovani/>

²⁸ ZELDIN-O'NEILL, Sophie. *Klimatická Krize Ne Změna* [online]. The Guardian, 2019 [cit. 18.5.2022].

Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2019/oct/16/guardian-language-changes-climate-environment>

²⁹ O'SHEA, Margaret. *Embodying and Performing Sustainability* [online]. Open Library University of British Columbia, 2012. s.1 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://dx.doi.org/10.14288/1.0073124>

³⁰ nejspíše poprvé použit v MEADOWS, Donella H. a Dennis L. MEADOWS. *Překročení mezí: konfrontace globálního kolapsu s představou trvale udržitelné budoucnosti*. Praha: Argo, ISBN 80-85794-83-7.

hospodářský rozvoj a soudržnost společenství obyvatel území, ať už lidských či mimolidských.³¹

Velká část kulturních institucí, včetně *Institutu úzkosti*, v roce 2019 apelovala na magistrát Prahy ve věci vyhlášení klimatické nouze na území hlavního města.³² V dopise reflektovaly vzdělávací a pečující pozici kultury ve vztahu k veřejnosti a nutnost politické reprezentace. Rovněž v něm také reflektují neudržitelnost samotného sektoru kulturního financování. To je z velké části podhodnoceno, a nebo naopak vytváří smyčky pro netransparentní redistribuci peněz. Z toho vyplývá, že snahy o udržitelné fungování jsou značně svázané, a „*dělání víc než umění*“³³ je může dostat do překerní pozice.

Domnívám se proto, že udržitelnost kulturních projektů by měla brát svůj ekologický přístup směřující ke snížení uhlíkové stopy, a posléze až k uhlíkové neutralitě, na stejnou váhu jako realistickou ekonomickou stránku rozpočtů a vyhnutí se sebeprekarizaci. U uměleckých (a posléze i neziskových či humanitárních) projektů často narážíme na mantinel absolutní neudržitelnosti způsobu onoho grantového financování. Projekt, jenž by měl být za dva roky dokončen se vším všudy, nenabízí mnoho prostoru pro dílčí procesuální změny přizpůsobené případným okolnostem a dlouhodobějšímu strategickému plánování.³⁴ V případě projektu *LES* se však podařilo za uspořené peníze koupit pozemek, což vyjadřuje snahu vyhnout se prekarizaci časově omezených projektů a soustředit se na dlouhodobé budování, jako o tom píše další členka realizačního týmu, Zuzana Blochová, v rozhovoru pro *Artalk*.³⁵

Proto dalším cílem vycházejícím z tohoto kontextu je pro *LES* touha sdílet s uměleckou i širší komunitou „*nové poznatky o udržitelném hospodaření a existenci v krajině a podnítit vznik podobných aktivit, které by mohly v budoucnosti čelit monokulturní průmyslové degradaci nejen naší krajiny, ale i planety.*“³⁶

³¹ Stavební zákon, § 18, odstavec 1)

³² Artalk.cz. *Prohlášení pražských kulturních institucí k vyhlášení stavu klimatické nouze* [online]. Artalk, 2019. Dostupné z: <https://artalk.cz/2019/02/28/prohlaseni-prazskych-kulturnich-instituci-k-vyhlaseeni-stavu-klimaticke-nouze-na-uzemi-mesta-prahy/>

³³ RUMANOVÁ, Ivana. Žít spolu a vyžít z něčoho. *Artalk Revue: Komunity* [online]. Artalk.

³⁴ Ministerstvo životního prostředí. *Strategický rámec Česká republika 2030* [online]. MZP: ©2022 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.cr2030.cz/strategie/>

³⁵ VOLFOVÁ, Marika. Společenství Les: *Spíše než růst nás zajímá spojování* [online]. Artalk, 2022.

³⁶ Institutuzkosti.cz. *Les - společenství pro pěstování, teorii a umění* [online]. Institut Úzkosti, 2021 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <http://institutuzkosti.cz/events/les-spolecenstvi-pro-pestovani-teorii-a-umeni?src=cz>

Když po vzoru permakultury pozorujeme přirozené procesy, velmi jednoduše přijdeme k uvědomění, že stejně tak, jako permakulturní *zahrádka*, tak ani kolektivní fungování nemůže být pouze monokulturou. Diverzita musí být ztělesněna v kolektivním přemýšlení stejným způsobem, jako je tomu v krajině. Jednotlivé elementy musí být vzájemně provázané a musí podporovat svůj vzájemný růst a propojenost, která by v ideálním případě měla vznikat za co nejmenší námahy a v rámci přirozeného procesuálního průběhu svého vývoje.³⁷

Když uplatníme permakulturní měřítko na sociální aspekt, a na budování schopného kolektivu budeme nahlížet jako plodnou zahradu, tak se skrze ideologii hlubinné ekologie dokážeme oprostit od antropocentrického přístupu a na svou přítomnost můžeme chápat jako součást velkého ekosystému. Permakulturní zahrada (v tomto případě společenství) by měla být místem obhospodařovaným člověkem, jemuž přináší užitek, a to za použití co nejméně zdrojů, stejně tak jako by měla být prospěšná i svému prostředí. Z velké části si také zakládá na pozorování přirozených procesů a jejich obohacování o výtvořiny lidského snažení, technologie a umění.³⁸

Toto všechno vědomě rezonuje agendou projektu *LES*, jež považuje naslouchání lidem, krajině i mimolidským aktérům za rovnocenně důležité. Skrze tento aspekt je reflektována nutnost nechávat pozemku také čas na zotavení po intenzivnějším programu tak, aby mohl les zůstat lesem ve své přirozené každodennosti, což se současně přímo odráží ve faktu, že se letní sympozium letošního roku nekoná. To se týká i udržitelnosti sil lidských, se kterými by se v rámci představ umělecko-edukačních modelů mělo také, po vzoru permakulturního hospodaření, šetřit, a využívat je, až když jsou nezbytně nutné například pro obohacení celku. Domnívám se, že tato praxe skýtá léčivý potenciál pro celý umělecký provoz, jež trpí nedostatkem procesů péče, které jsou v institucionálním prostředí téměř nerealizovatelné.

Rurální aspekt umělecko-edukačních projektů může vytvářet prostor pro nové formáty, rovněž jako mít léčivý potenciál v rámci udržitelnosti jednotlivce skrze terapeutické momenty, jakými jsou v případě projektu *LES* brigády. Facilitace znalostí, ale i odpočinku vnímám také jako zásadní aspekt udržitelnosti. Důležitost setkávání se v jiném prostředí a

³⁷ HOLUŠKA, Čestmír. *Design podle permakultury*. Klíč k soběstačnosti, svazek 9: *Jak na permakulturní design*. Permakultura (CS): Reprocentrum Blansko, 2020. ISBN 978-80-906852

³⁸ Tamtéž, s. 8.

vystoupení z *městské sféry* odhaluje možnosti odnaučování se narativů, ve kterých můžeme být ve svém přemýšlení polapeni. V tomto ohledu také vidím paralelu s aspektem dedomestikace³⁹, který jsme probírali v rámci loňského *LESního* sympozia *Potomci hub* v pracovní skupině *(Ne)lidská prostředí*.⁴⁰

Dedomestikaci v tomto případě můžeme považovat za proces odnaučování se systémově vyžádaným předpokladům, ve snaze znovu se naučit kreativě a „*přirozenosti*.“ Můžeme ji proto volně aplikovat i na procesy, které si umělecká komunita osvojila v rámci fungování institucionálního modelu. Jako prostředek proti zabřednutí v neřešitelnosti těchto praktik proto skrze optiku *LESa* vidím právě změnu prostředí a jeho fungování.

Iniciativa se snaží, aby sympozia byla více samoorganizovaná a svobodná s důrazem na fluiditu a organičnost. Distribuce informací probíhá v rámci workshopů a sympozia zdarma, což v praxi znamená, že návštěvník platí pouze za konzumaci připravovaného jídla, nikoliv za přístup k informacím. Rovněž fungování a správa pozemku na bázi brigád odhaluje chuť nejen komunity, ale i místních lidí plnit vizi i přes možné politické rozdíly, čímž neargumentují pro depolitizovanost obdobných počinů, ale spíše přibližují nutnou ochotu spolupráce i přes tyto možné ideologické neshody.

Brigády v případě lesa fungují na bázi dobrovolnických „5P,“ která zahrnují Přátelství, Pomoc, Prevenci, Podporu a Péči⁴¹ a jsou hotovým modelem pro etiku dobrovolné práce. Ta probíhá v rámci transparentní a konsensuální výměny či sdílení, kdy je pomoc vyměněna za získání zkušeností nebo například nových vazeb. Členové realizačního týmu *LESa* si však také uvědomují, že z podfinancovaného kulturního sektoru se ne vždy podaří adekvátně se ohodnotit za odvedenou práci mimo dobrovolné fungování.⁴² Přesto, a nebo právě proto se však domnívám, že nepravidelnost a vynechávání prostoru mezi programem je funkční součástí uvědomění a snah se této prekarizaci vyhnout a odhalují potřebu práci v podobě správy pozemků a vytváření obsahu rozprostírat mezi širší společností.

³⁹ Též v angličtině užívaný název „feraling,“ se kromě snah o podpoření kognitivních procesů domestikovaných zvířat, také dívá i na otázky divokosti či přirozenosti. Relevantní zdroj v češtině: PÁVKOVÁ, Vendula, 2013. *De-domestikace přírody – znovuoživení divočiny ve strategii ekologické obnovy*. Brno. Masarykova Univerzita

⁴⁰ Obr. 1., viz. obrazová příloha.

⁴¹ Národní koordinační centrum Asociace Pět P v ČR. Výroční zpráva [online]. Kroměříž, 2012 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.nadobrovolnictvi.cz/res/archive/001/000154.pdf?seek=1491291118>

⁴² Rozhovor autorky bakalářské práce s Edith Jeřábkovou, jež proběhl dne 14. 5. 2022

Novátorská povaha konceptu udržitelnosti by také měla přímo reflektovat přesvědčení a hodnoty mnoha lidí, kteří společně utvářejí tuto představu udržitelné budoucnosti. Ta samotná by měla být normativním etickým principem, který se opírá o vědecké důkazy, ale ze své podstaty je sociální a politický,⁴³ přičemž hlavní důraz by měl být na propojování a participaci. Skrze tyto principy můžeme nahlížet na komplexní síť společnosti a rozmanitost lidského jednání v rámci širší assembláže a samotnou existenci v krajině vnímat jako součást různorodých *naturecultures*,⁴⁴ jejichž propojováním můžeme získat i nečekané, ale potřebné aliance.

Skrze toto propojování volně přecházíme k otázkám intersekcionality a rurálním aspektům umělecko-edukačních projektů. Další příklad současné komunity funkční v našem kontextu můžeme nalézt v projektu *Periférne centrá* v Dúbravici na Slovensku, která funguje od roku 2009. Iniciativa si klade za cíl přinášet současné umění mimo kulturní centra větších měst, a její členové každoročně připravují komunitní akce a workshopy, které propojují lokální kontext se současnou uměleckou tvorbou.⁴⁵ Iniciativa sice nijak výrazně neprodukuje systémovou kritiku a může působit eskapistickým dojmem, ale přesto svou činností v malém měřítku spojuje udržitelné postupy s přístupností pro širší škálu obyvatelstva. Jedná se tedy o eskapistické tendence, když zdárně pracují s problematikami nerovnosti mezi regiony a velkými městy svou přímou akcí, a jediné, co chybí, je intelektuální diskurz? Nelze se nad zjevnou nedostatečnou radikalitou zamyslet také jako nad aspektem sebezachování ve smyslu udržitelnějšího přístupu k sobě? Nedochozí v rámci obdobných projektů v akademickém diskurzu k jejich zneviditelnování na základě jejich rurálního aspektu? Propojenost s lokálním kontextem a porozumění místním specifikům by mělo být důležitým bodem.

Umělecko-edukativní projekty vznikající v anarcho-feministickém kontextu mohou tohoto porozumění využít a na konceptualizaci kultury na cestě za udržitelnějšími představami zítřků nahlížet s důrazem na komplexitu, vzájemnou provázanost a utváření sítí.⁴⁶ Tato perspektiva

⁴³ O'SHEA, Margaret. *Embodying and Performing Sustainability* [online], abstrakt.

⁴⁴ Syntéza přírody a kultury, s důrazem na jejich neoddelitelnou provázanost. Koncept vznikl na základě vědeckého zkoumání dualismu, jenž je hluboce zakořeněn v intelektuálních tradicích přírodních a humanitních věd (např. člověk/zvíře; příroda/kultura). HARAWAY, Donna J. *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008. ISBN: 978-0-8166-5045-3

⁴⁵ REMEŠOVÁ, Anna. *Společně vstříc katastrofě* [online]. Artalk, 2018 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2018/12/17/spolecne-vstric-katastrofe/>

⁴⁶ DUXBURY, Nancy, JEANNOTTE, M. Sharon. *Introduction: Culture and Sustainable Communities* [online]. ResearchGate, 2011. s. 3 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: [10.18192/clg-cgl.v3i1.181](https://doi.org/10.18192/clg-cgl.v3i1.181)

vnímá kulturní aspekty jako procesy, a způsoby nahlížení na život povyšuje pojetím kulturních vztahů jako části širší asambláže. Na tu samotnou můžeme nahlížet jako na vzájemně propletené sítě, jež jsou v neustálém pohybu, dokáží se přizpůsobovat změnám, mutovat a procesuálně se vyvíjet.

Jak by ale měl vypadat umělecko-edukační projekt, který by se mohl stát dostatečným vzorem pro katalyzaci takových změn? Role udržitelnosti pro umělecko-edukační projekty spočívá právě v uplatnění všech principů vyváženě, tzn. nelze se prioritně zabývat pouze jednou položkou, například tou ekologickou, bez uvědomělého pracování s lokálními kontexty a sociálními specifiky.

3. INTERSEKCIONALITA *aneb praxí proti buzzwords*

Vnímáním sociálních specifík jako problematiky, kterou je nutno adresovat v rozmezí umělecko-edukačních projektů, se takto dostáváme k aspektu intersekcionality. Tu, jak jsem nastínila v úvodu této práce, vnímám jako komplexní téma, jehož části nejsou v našem prostředí dostatečně reflektovány. Taktéž význam pojmu samotného vychází z hnutí za práva černošských žen⁴⁷, avšak za léta své existence a částečné institucionalizace se proměnil. Eszter Kováts ve sborníku textů z online *Feministické Konference*⁴⁸ píše o propasti mezi teoretickým rámcem a praktickým uplatněním intersekcionality, přičemž argumentuje upadajícím radikálním potenciálem rozvětvlujících se průsečíků znevýhodnění, které směřují spíše k technikáliím politiky identit, namísto aktivních snah měnit struktury systému, který tyto oprese vytváří v první řadě. Ve své tezi s tímto tvrzením proto pracuji jako se snahou vyhnout se jak institucionalizaci pojmu samotného, tak vyprázdněnosti, která s tímto momentem přichází a redukuje jej na pouhý buzzword⁴⁹, stejně jako se stalo se slovem péče.⁵⁰ V této části se proto budu zabývat projekty s důrazem na jejich skutečnou intersekcionalní praxi, spíše než na jejich teoretický rámec.

⁴⁷ CRENSHAW, Kimberlé W. *On Intersectionality: Essential Writings*.

⁴⁸ KOVÁTS, Eszter. *Intersectionality for East-Central Europe?* Sborník textů z online feministické konference: *Intersekcionalita*. Sdružení a Nadace Rosy Luxemburgové, 2021

⁴⁹ Slovo nebo výraz z určité oblasti, v tomto případě aktivistické, které se ale stalo módním a skrze jeho apropiaci hlavním diskurzem pozbylo na své možnosti subverze.

⁵⁰ WILSON, Kerry. *Public policy and 'buzzword anxiety' in the arts* [online]. Institute of Cultural Capital, 2016 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <http://iccliverpool.ac.uk/?blog=public-policy-and-buzzword-anxiety-in-the-arts>

Ke snahám věci měnit by měl umělecko-edukační projekt s politickým potenciálem přistupovat především aktivní snahou dávat prostor lidem, kterých se dané problematiky týkají, ale pro které je největší překážkou přístupnost. Při uvědomělých snahách by podle adrienne maree brown pro spolupráci s komunitami v lokálních a sociálně specifických oblastech mělo být zásadní vzájemné pochopení toho, že se nikdy nejedná pouze o jednu oddělenou problematiku. Brown rovněž klade důraz na fakt, že každý člen takové komunity má v sobě kousky řešení – i když v různých vrstvách práce a schopností – a to právě společně budování vize a aktivní naslouchání, které mohou být krokem vpřed k lepším budoucnostem.⁵¹

V rámci snahy na to klást důraz především na praxi, spíše než na teoretický rámec, nacházím nejrelevantnější příklad, skrze který můžeme tyto snahy pozorovat v našem kontextu, v platformě *Realistické Utopie Velký Krtíš*⁵². Platforma sice přímo nespadá do krabičky umělecko-edukačních projektů, ale svou agendou a svými postupy reflektuje způsoby, které shledávám užitečné pro mou představu definice imaginativního modelu v rámci přístupnosti a sociálních intersekcí. Platforma, zkoumající možnosti urbanistiky a práce se sociálními specifiky v případové studii Velkého Krtíša na Slovensku, vychází z přemýšlení a vnímání pojmu utopie jakožto metody i rámce.⁵³

Utopie samotná by v tomto případě měla zahrnovat i celý proces uvědomování si nedostatků a tužeb, které mohou definovat vize, k nimž lze posléze směřovat. Zkoumání tohoto potenciálu a vnímání vize utopie jako přístupu k hledání skulin v systému a jejich využívání v mobilizační prospěch aktivním zapojením obyvatelstva se platforma vyhýbá své možné redukci na pouhý „další měšťácký experiment v periferii.“ Kromě uměleckých procesů, jakými jsou vydávání sborníků a organizace výstav, se platforma také aktivně snaží zapojit do výzkumu i místní obyvatelstvo. Skrze příklad angažované pomoci obyvatelům vyčleněné lokality kolem domu *Žlták*,⁵⁴ se otevírají nové možnosti komunikace a vznikají spojení, ze kterého mohou benefitovat všichni aktéři. Propůjčování kulturního kapitálu vnímám jako

⁵¹ BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds*. s. 77.

⁵² Obr. 2., viz obrazová příloha.

⁵³ KUČOVÁ, Michaela. *Realistická utópia Velký Krtíš* [online]. Artalk, 2019 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2019/10/25/realisticka-utopia-velky-krtis-male-mesto-ako-laboratorium-rozptylovania-subjektov-a-hegemonii/>

⁵⁴ Jde o nájemní dům, jež se nachází dlouhodobě v žalostném stavu, ale pro své obyvatele, kteří jsou označováni jako „nepřízřivobiví,“ je útočištěm, k jehož transformaci denně přispívají. Tamtéž.

vhodnou intersekcionalní strategii, alespoň do té doby, kdy je dlouhodobá, uvědomělá, rovněž ikonsensuální, a nebude pouze planou nadějí,⁵⁵ kterou po získání svého kréda „nápomocného gesta“ nikdy nenaplní.

Takto se volně dostáváme k další problematice snah o intersekcionalní fungování, a to tokenizaci,⁵⁶ která je bohužel častým doprovodem dekoloniálních snah, a to zejména v našem prostředí. Kdy umění doopravdy zajímají umělkyně a umělci jako osobnosti, a ne pouze jako lidé, kteří mají „povolení“ mluvit o určité problematice, protože k dané minoritě⁵⁷ patří? V našem kontextu, ve kterém jsou sice snahy poskytnout prostor pro vyjádření zástupkyň a zástupců daných minorit časté, však převládají také nereflektované momenty tokenizace, při kterých dochází k vykořisťování emoční práce umělkyně a umělců, kteří se ve své praxi zabývají svou jinakostí.

V rámci své analýzy proto použiji k vysvětlení své teze kritiku panující kolem výstavního umělecko-aktivistického projektu *Artivist Lab*. Projekt opět nechci nutně rámovat jako umělecko-edukační, ale s přihlédnutím k tomu, že sám pokládá za svůj cíl „*propojovat mezioborově aktivní lidi a poskytovat prostor 'laboratoře', ve které se konají výstavy, diskuze, workshopy a přednášky, na nichž by se měli při každé výstavě setkat v interakci akademici, filozofové, sociologové, novináři, výtvarníci a aktivisti,*“ rovněž jako facilitaci děl „*umělců, z nichž každý přináší se sebou svůj kulturní mikro-kosmos, kterým nás vpouští k jinému, neznámému*“⁵⁸ považuji jeho praxi za nutně umělecko-edukační.

Mladý umělec Minh Thang Pham v článku *Zajímají vás naše práce nebo naše kůže?* na *Flash Art*⁵⁹ kritizuje spolupráci s kurátorkou projektu Tamarou Moyzes, přičemž naráží na nedostatečnou emoční podporu a nevyhovění nutné procesualnosti vývoje výstavy, jež reflektuje témata, které se jej bytostně dotýkají. Na tento popud se kurátorky v reakci na článek zastává umělec Robert Gabris, který tvrdí, že podle něj kurátorka v nejlepší víře a

⁵⁵ BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds*.

⁵⁶ HARPER, Daria Simone. *Anish Kapoor called on museums to go beyond tokenism in their diversity efforts*. [online]. Artsy.net, 2020 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.artsy.net/news/artsy-editorial-anish-kapoor-called-museums-tokenism-diversity-efforts>

⁵⁷ V rámci své práce používám slovo minorita, která vychází z našeho kontextu, protože v našem kontextu se konkrétně jedná o minoritu, i když tomu tak třeba v globálním měřítku není viz. pojem globální majorita níže

⁵⁸ MOYZES, Tamara. *Galerie Artivist Lab* [online]. 2018 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.artivistlab.info/the-artivist-lab>

⁵⁹ Minh Thang Pham. *Zajímají vás naše práce, nebo naše kůže?* [online]. Flash Art, 2022 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://flashart.cz/2022/01/09/zajimaji-vas-nase-prace-nebo-nase-kuze/>

navzdory osobním přetlakům připravuje výstavy, které tematizují problematiku nezbytné k vývoji společnosti. Dle předpokladů této práce se však můžeme na obě tyto kritiky podívat skrze rámec mantinelů fungování v institucionálním prostředí. Jakkoliv může být kurátorka či kurátor obdobných pokusů ochotná či ochotný poskytovat prostor a platformu potřebné intersekcí hlasů, v dnešním uměleckém sektoru se těžce dokáže vždy vyhnout přešlapům, mnohdy pramenícím z tlaku a prekarizace této pozice. Z kontextu intersekcionality, tak jak ji představuji v této práci, proto tvrdím, že pokud se chce radikální umělecko-edukační model vyhnout takovému nenaplnění očekávání, je pro něj nutné pracovat s jinakostí ne pouze na poli informace, jež by měla být předána, ale přímo v samotné organizaci této distribuce.

Umělecké duo, které tvoří Zeynab Gueye a Tereza Silon, se proto ve své přednášce o dekoloniální a antirasistické praxi uměleckých institucí v našem kontextu správně ptají publika: „*Kolik znáte uměleckých institucí s lidmi globální majority⁶⁰ ve vedoucích pozicích?*”⁶¹

V mé imaginaci radikálního anarcho-feministického modelu by proto měli všichni participující mít možnost zastávat všechny a nebo žádné funkce, nejlépe skrze nehierarchické postupy, umožňující korigovat míru ochoty vzdělávat a poskytovat emoční práci nutně provázející facilitaci těchto informací. Rovněž ve svém pozorování nalézám specifický moment, do kterého se nechtěně dostává hrst lokálních umělkyně a umělců, kteří ve větším či menším měřítku tematizují svou jinakost, přičemž se najednou ocitají v pozici, ve které by měli promlouvat a zastupovat celou svou minoritu či další její intersekcce. Jako možné východisko této pro náš kontext specifické situace vidím ve vizích intersekcionálnějších umělecko-edukačních projektů v rámci své facilitace hlasů minorit skrze globální síťování.

Vytváření globálních sítí, které přímo korespondují s principem fraktálů a přenosem funkčních strategií napříč širší uměleckou komunitou, popíšu skrze projekt *Armill* na Šumavě, jenž založila česko-americká výtvarnice, pedagožka a environmentální aktivistka Barbara Benish. Projekt funguje jako umělecko-vzdělávací středisko již přes 20 let a v současnosti se o jeho provoz stará její dcera Gabriela BK, se kterou jsem v rámci tohoto

⁶⁰ *People of the Global Majority in the Outdoors, Nature and Environment* [online]. © 2020 PGM ONE/Earth Island Institute [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.pgmone.org/contact#pgmmeaning>

⁶¹ GUEYE, Zeynab. SILON, Tereza. *Překonat tradici mlčení 2: Prezence, poslech hudby a slovník* [přednáška z cyklu *Překonat tradici mlčení*]. Display: Sdružení pro výzkum a kolektivní praxi, 24. dubna 2020.

výzkumu měla možnost udělat rozhovor, ze kterého budu formulovat následné poznatky.⁶² Všechny snahy a strategie projektu vycházejí z intersekcionalního nahlížení na propojenost problematik patriarchálního uspořádání, kapitalistického trhu, enviromentálního kolapsu a koloniálního kulturního dědictví.⁶³ Toto nahlížení se projekt snaží zprostředkovávat proměňujícím se skupinám navštěvujícího členstva z řad umělecké komunity⁶⁴, a to skrze žitou zkušenost – zejména tu s rurálním aspektem projektu.

Artmill tak ve své hlavní náplni poskytuje místo pro dialog diverzních skupin, které zde přijíždějí na rezidence, přičemž se jedná především o studentky a studenty, kteří pak odcházejí obohaceni o nové poznatky místních kontextů, rovněž jako za sebou nechávají výstupy dotýkající se mnohdy i témat jinakosti. Takto konsensuální a vzájemná výměna obohacuje všechny aktéry a posouvá distribuci informací skrze globální síťování různorodých komunit. Na tento princip se opět můžeme dívat skrze přemýšlení nad přirozenými procesy, přičemž paralelu nacházíme v pampeliškách a přizpůsobivosti jejich semen, která jsou schopna přenést svou genetickou informaci a adaptovat se v různorodých prostředích.⁶⁵ Aplikace tohoto principu se projektu daří, a minimálně pět lidí, kteří absolvovali *Artmill* rezidenci, vybudovali projekt založený na obdobné facilitaci prostoru a znalostí.⁶⁶

Jako potřebnou intersekcionalní strategii proto vnímám i propojování umělecké komunity a občanských hnutí skrze aktivistický charakter umělecko-edukačních projektů, tak jak uvádím v případě *Artmillu*. Tento princip také odhaluje možný a zejména nutný potenciál mezioborové spolupráce pro naplnění cílů imaginativního modelu, jenž by měl dle mých tezí mířit k proměně společnosti. Když si skrze příklady uvedené v této kapitole již dokážeme představit konkrétní formulaci inkluzivního prostředí, přirozeně můžeme přejít k vyplývajícím otázkám týkajícím se vnitřní organizace.

⁶² Rozhovor autorky bakalářské práce s Gabrielou Benish-Kalnou, jež proběhl dne 12. 5. 2022.

⁶³ Obr. 3., viz. obrazová příloha.

⁶⁴ Používám slovo umělecká komunita spíše než umělec/kyně, protože to odráží tezi, kterou se snažím vysvětlit v této kapitole kladením důrazu na praxi, spíše než teoretický rámec. Člověk se nemusí považovat za umělce/kyni, ale to by jej nemělo vyčleňovat z umělecké komunity (může jít o kurátory, výzkumníky, aktivisty)

⁶⁵ BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds.*, s. 15.

⁶⁶ Například La Fragua [online] dostupné na: <http://www.lafragua.eu>

4. NEHIERARCHIE *aneb odpovědnost pomalu, ale jistě*

Ve svém uvažování o nehierarchičnosti budu v představách ideálnějšího umělecko-edukačního projektu vycházet především ze své žité zkušenosti kontextu aktivistických hnutí a kolektivů, které fungují napříč různými společenskými spektry, a snaží se tak díky konsensuálnímu rozhodování zahrnout rozmanité pole hlasů. Konsensus, jak jej vnímám z mé vlastní zkušenosti, považuji za jeden z nejdůležitějších principů nehierarchického fungování, i přes nesčetná množství plén, která trvala hodiny a výsledek nebyl tak rychlý a přesný, jak by tomu bylo při řízení vertikálním. Z kapitalisticko-individualistického fungování společnosti totiž vychází i zažitá potřeba všechno vyřešit okamžitě a produktivně. Domnívám se ale, že právě i toto vystavování se někdy až zdlouhavému procesu shody má potenciál proměnit naše uvažování a vyzdvihnout tak nutné zpomalení.

Z aktivistického kontextu vychází i přesvědčení o tom, že jestliže jednáme pouze pod vedením jednoho člověka, neodvratně se stane, že se budeme pohybovat vstříc pouze této jediné vizi, což se může zdát jednodušší, ale ultimátně se tak budeme ochuzovat o spektrum možností dosažitelných pouze zahrnutím různorodých přístupů,⁶⁷ jejichž důležitost zmiňuji v kapitole předešlé.

Decentralizované fungování vyžaduje budování vzájemné důvěry, k čemuž je potřeba být transparentní ohledně svých záměrů a očekávání, což se v rámci institucionálního modelu našeho kontextu velmi nedaří, a které můžeme aktuálně pozorovat v přímém přenosu u nás na FAMU. Mistrovské ateliéry, i přesto, že jsou akcentovány jako velmi nechtěný, zastaralý a ze svého principu toxický model, ve zkostnatělých strukturách vzdělávacích institucí nadále zůstávají.⁶⁸ V rámci své práce se nevěnuji snaze reformovat instituce, které se ukazují být čím dál více nefunkční, ale po vzoru historie umělecko-edukačních pokusů se snažím klást důraz na nutnou decentralizaci a tvorbu menších samosprávných skupin. Použití slova menších je v tomto případě důležité, a rozvedu jej konkrétně na kolektivu *Ateliér Bez Vedoucího*.

V roce 2015 vznikl kolektiv *Ateliér Bez Vedoucího*, tvořený uskupením studentstva a absolventek a absolventů, který se zformoval napříč uměleckými školami, a dlouhodobě se

⁶⁷ BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds*.

⁶⁸ ŠIMKOVÁ, Barbora. *Jedna párty skončila, a co dál?* [online]. Artalk, 2021. [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2021/07/28/jedna-party-skoncila-a-co-dal/>

skrže aktivity, jako jsou přednášky, workshopy a publikace, snaží předit otázky nehierarchické organizace za účelem sebevzdělávání.⁶⁹ Kontext vzniku projektu pramení ze snah nebýt pouze pasivními konzumenty předem připravených studijních programů, ale přímo se podílet na kritice⁷⁰ a proměně vzdělávacích institucí.⁷¹ V rámci svého fungování kolektiv například uspořádal konferenci o uměleckém vzdělání *Co můžeme udělat?* na půdě pražské Akademie výtvarných umění, rovněž hostoval i přednášky a workshopy s hosty, které reflektují různé přístupy ke vzdělávání, konkrétně například s Mariannou Maruyamou z *Dutch Institutu* nebo s filosofkou Marinou Gržinić.⁷²

Ve své imaginaci anarcha-feministického umělecko-edukačního projektu, tak jak zmiňuji výše, se však nechci soustředit na tuto proměnu, a proto se skrže kolektiv ABV budu spíše snažit pojmenovat momenty, které mohou být klíčové pro tyto představy. Nechci tím však v žádném případě diskreditovat důležitost diskuze, kterou do vzdělávacího diskurzu kolektiv přinesl.

Skrže ABV se proto můžeme podívat na budování důvěry a transparentnosti v prostředí, které je otevřené, a tudíž se jeho členstvo neustále proměňuje. Budování důvěry jako takové vyžaduje dlouhodobý proces, jež je však mnohdy v pokusech o nehierarchické fungování opomíjený. Podle teorie fraktálů je potřeba při takovém budování začínat v malém měřítku, tudíž u sebe, a reflektovat tak svoje kapacity a ochotu naplňovat skupinový konsensus. Pokud tyto kapacity a očekávání nejsou dostatečně a transparentně adresovány, může docházet k osobním přetlakům a skrytým hierarchiím. V kolektivech, kde se členstvo proměňuje, a tudíž se někteří členové přirozeně podílejí více či déle, může tento moment nastat velmi rychle⁷³. Domnívám se, že z pozorování těchto nedostatečně reflektovaných momentů vychází i kritika snah o nehierarchické fungování a budování komunity, jež může být zatracováno právě skrže mylnou domněnku toho, že by se v takovém fungování měl najednou vytratit statut zúčastněných.

⁶⁹ BAČÍKOVÁ, Alžběta. *K solidaritě bez vedoucího* [online]. Artalk, 2017. [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2017/11/13/k-solidarite-bez-vedouciho/>

⁷⁰ Obr. 4., viz obrazová příloha.

⁷¹ ATELIÉR BEZ VEDOUČÍHO, *Co můžeme dělat?* [online]. 11.5. 2018 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=eONcEOeV17I>

⁷² FORMAN, Dominik. Interview s Ateliérem bez vedoucího [online]. Solidarita, 2016 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://solidarita.socsol.cz/2016/kultura/interview-s-atelierem-bez-vedouciho>

⁷³ FREEMAN, Jo. *The Tyranny of structurelessness* [online]. 1970, [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.jofreeman.com/joreen/tyranny.htm>

Nehierarchie ani žádný jiný způsob organizace nemůže zaručit rovnostářský status na poli sociálního ani kulturního kapitálu, avšak to, co by zaručit měla a může, je aktivní vyslechnutí a rovnocenná moc rozhodovat nezávisle na něm.⁷⁴ Imaginativní radikální umělecko-edukační model by měl být v rámci své intersekcionality složen z aktérů, kteří do něj přicházejí s různým množstvím kulturního či jiného kapitálu, a tím vytvářejí spektrum přístupů a možných strategií. Pozice aktérů v kolektivním fungování by však právě proto měla být od počátku adresována, reflektována a skrze využití procesů zpětné vazby tak vznik skrytých hierarchií minimalizovat, protože ty samotné znemožňují jakékoliv pokusy se z těchto struktur vymanit.

Mohla bych zmínit všechny nevydařené pokusy o nehierarchii v institucionálním prostředí, jak již bylo v našem diskurzu několikrát⁷⁵ akcentováno, například skrze ateliér intermédií na FAVU⁷⁶, avšak nechci se v této práci zabývat zjevnou kritikou, ale spíše aktivní imaginací alternativ lepších. Ve své tezi proto vyzdvihuji prostředky aktivistických hnutí, jako je transparentní a konsensuální jednání, které by v imaginaci umělecko-edukačních modelů mělo být samozřejmostí.

Konsensuální jednání jako takové proto v tomto kontextu vnímám jako proces, který je naprosto přirozený například ve strukturách přátelství a blízkých vztahů.⁷⁷ Lidé se konsensuálně rozhodují, jakou míru konformity a konfliktu jsou ochotni snášet, a dle tohoto uvážení hledají spřízněné skupiny, nebo je naopak opouštějí. Ve své tezi tedy tvrdím, že by toto fungování mělo být ztělesněno i v pojmenovaných snahách o nehierarchii a skupinová rozhodnutí by měla být prosazována v závislosti na tom, jak dalece tato rozhodnutí podporuje nejen členstvo jako skupina, ale i individuální členky a členové. Moc tato rozhodnutí přijímat proto musí být zrovna tak univerzální a decentralizovaná, jako moc je prosazovat.⁷⁸ To funguje také na poli rozdílného statusu v rámci skupiny, která by měla předně facilitovat prostor, ve kterém všichni s aplikovanými formami tohoto statusu nemusí souhlasit. Zbylé formy pak již nemusí působit jako hrozba, i když zůstanou přítomné, protože budou pojmenovány.⁷⁹

⁷⁴ Rozhovor s Autumn Meghan Brown v: BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds.* st. 201

⁷⁵ ŠIMKOVÁ, Barbora. *Jedna párty skončila, a co dál?*

⁷⁶ Artalk.cz. *Vyjádření studentek a studentů Ateliéru intermédií k odchodu Pavla Sterce z FaVU* [online]. Artalk, 2021 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2021/06/04/187021/>

⁷⁷ GELDERLOOS, Peter. *Anarchie Funguje.* s. 44

⁷⁸ Tamtéž, s. 58

⁷⁹ Rozhovor s Autumn Meghan Brown. BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds.*, s. 201.

V neposlední řadě je v rámci imaginace umělecko-edukačních modelů nutno počítat také s tím, že naučit se jednat na základě konsensuálního rozhodování a transparentnosti jsou praktiky, jejichž zvládnutí vyžaduje čas, a proto by všichni zainteresovaní v budování této vizi měli také počítat s prostorem na chyby.

5. PROCESUÁLNOST *aneb všechny řeky tečou do moře*

Důraz na procesualnost pokládám za jeden z nejdůležitějších, avšak mnohdy opomíjených faktorů vývoje úspěšného imaginativního modelu umělecké edukace. V aplikovaných principech umělecké tvorby se nad procesem můžeme zamýšlet jako nad nedílnou součástí probíhajícího výzkumu. Když budeme vycházet z kontextu zkušenosti s institucionálním uměleckým vzděláním, ve kterém je studentstvu předestírána potřeba nespěchat na umělecký proces, jež je však doprovázená výhrůžkou nutné přípravy na produktivitu, která je čeká při vstupu na umělecký trh, můžeme pozorovat, jak neefektivním se tento zdánlivý důraz na procesualitu stává⁸⁰. Princip tohoto rozporu je pak přítomen i ve snahách o alternativní fungování, které ale ne vždy nutně lze vyjmout z kontextu existence v systému celé kulturní sféry, který tento model utváří.⁸¹ O to více však shledávám důležitým zdůraznit proces samotný jako potřebný nástroj pro formování vizi, který by v imaginaci ideálnějšího umělecko-edukačního projektu měl mít čestné místo, zrovna tak jako udržitelnost či intersekcionalita.

Nutnost procesualnosti je v umělecko-edukačních pokusech akcentována i historicky, konkrétně například u projektu *Public School* (2009), který kromě své transparentnosti ohledně nechtěné afilace s institucionálním systémem také vyzdvihoval fakt, že projekt nemá žádné předem určené kurikulum. To samotné mělo vznikat procesualně na základě potřeb svého členstva a organického vývoje projektu.⁸² V této neurčitosti vidím potenciál, na který se můžeme podívat skrze přístup k uměleckému výzkumu.

⁸⁰ ELKINS, James. *Why Art Cannot be Taught: A Handbook for Art Students*. Illinois: University of Illinois Press, 2001. ISBN13: 9780252069505

⁸¹ STEJSKALOVÁ, Tereza. *Za kritiku infrastrukturu*.

⁸² THORNE, Sam. *School: A Recent History of Self-Organized Art Education*.

Neurčitost sama není v teoretickém výzkumu typicky vnímána pozitivně, neboť se od něj očekávají konzistentní, generalizující a nejlépe i monetizovatelné výsledky.⁸³ Perspektiva umění nám však nabízí prostor pro doplnění a participaci ze strany diváctva, kterému jsou skrze kreativní postupy předestírány možnosti interpretace. Umělecký výzkum je tudíž se své podstaty transdisciplinární a empirický. I přesto, že není napojený na konkrétní teoretický rámec, ultimátně vychází z feministického materialismu, který je ve svém vzniku specificky zadlužen queer, feministickým, dekoloniálním a dalším hnutím za spravedlnost, která se v historickém kontextu snažila přetvořit akademii zevnitř.⁸⁴

Ačkoli se obecně uznává, že v žádném oboru neexistují specifické feministické výzkumné metody, na feministickou metodologii a výzkumnou praxi v umění se dá dívat skrze otázky, které si feministická perspektiva klade zejména skrze pozici výzkumníka v procesu.⁸⁵ Z této perspektivy tak můžeme vnímat pozici výzkumníka, v případě mé práce pozici umělecko-edukačního projektu s důrazem na situovanost, ve smyslu, v jakém ji pojímá Donna Haraway.⁸⁶

To může představovat fyzické ukotvení pozice, ve které se konkrétní spekulace odehrávají, ale zejména akcentuje pozice proměnlivých či zděděných intersekcí, rovněž jako teoretických konceptů, ze kterých vychází. Takto situovaný umělecko-edukační projekt vychází z rozmanitého pole intersekcí každého, kdo je jeho součástí, jak nastiňuji v předešlé kapitole. S tímto důrazem se odhaluje nutná potřeba dostatku času a prostoru pro individuální potřeby členstva, rovněž i formulace společné vize a cesty, která k ní má vést.

Snahy o fungování v tomto duchu proto nutně zahrnují napětí, konflikty nebo organizační šumy⁸⁷, které je však skrze procesuální snahy možné vnímat jako prostor na reflexi a ponaučení se. Představa bezchybné, udržitelné, intersekcionalní a nehierarchické komunity je nerealistická, a co víc, vytváří falešné představy, při jejichž nenaplnění přichází zklamání,

⁸³ TRUMAN, Sarah E. *Feminist speculations on the practice of reaserach-creation*. London: Taylor & Francis Ltd, 2021. ISBN13 9780367612627

⁸⁴ LOVELESS, Natalie. *How to Make Art at the End of the World: A Manifesto for Research-Creation*. Durham: Duke University Press, 2019. ISBN: 978-1-4780-0402-8

⁸⁵ MILEVSKA, Suzanna. *Feminist Research in Visual Arts v Art As a Thinking Process*. Berlin: Sternberg Press, 2013. ISBN 978-1-934105-93-1

⁸⁶ HARAWAY, Donna J. *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*. San Francisco: Socialist Revue, 1985.

⁸⁷ RUMANOVÁ, Ivana. Žít spolu a vyžít z ničoho. *Artalk Revue: Komunity* [online]. 2010

které je demotivující a může ohrozit snahy budoucí. Procesuálnost je proto nutné vnímat ve své fluidní komplexitě, která se tak může stát hnacím pohonem, spíše než nedosažitelným cílem.

Závěr skrze vlastní pozici

Kritické revizi a z ní vycházející imaginaci chci v rámci přínosu této práce a fraktálové rezonance podrobit i sebe, a to konkrétně na příkladu aktivistického queer kolektivu: platformy *add*, kterého jsem součástí. *Add* byl poprvé založen v roce 2018, avšak jeho členstvo se v roce 2020 proměnilo a ustálila se mezi námi nová vize toho, čím by měl *add* být. Cílovým výstupem měla být zejména produkce online zinu, nabízejícího vzdělání na poli emancipačního queer potenciálu uvnitř i vně komunity, s důrazem na snahy vymanit se z asimilačního přístupu duhového kapitalismu⁸⁸. S velkým důrazem na proces jsme se celé dva roky snažily*⁸⁹ *grassrootovým*⁹⁰ způsobem vybudovat kolektiv tak, aby v něm byly všechny kapacity a dynamiky adresovány a všechna vnitřní pravidla nastavena transparentně, abychom mohly*⁹¹ s čistým štítem produkovat obsah, který by odrážel „správné“ vnitřní fungování.

Poté co jsme byly*⁹¹ konfrontovány s náročností snahy získání grantu, který nevyšel, na vlastní kůži jsme si také mohly*⁹¹ zažít finanční problematiku DIY fungování, ve kterém jsme si však ve své vizi chtěli*⁹¹ poctivě za všechnu práci zaplatit. S tímto rozporem se potýkají všechny feministické neziskovky, které ve snahách adekvátně se finančně honorovat, respektovat pečující závazky a dbát na udržitelnost narážejí proti logice stávajících podmínek kulturního provozu⁹¹. Bezvýchodnost této situace je pak běžně internalizována i samotnými aktéry*⁹¹kami, a v našem případě demotivace a nedostatek času poté vyústily v obecnou rezignaci, ať už na základě pocitů sebeprekarizace, či faktu, že větší část z nás současně dokončovala své studium, nebo se dostala do osobních konfliktů v rámci kolektivu. Tato rezignace a úzkost vycházela především z tlaku na produktivitu, ze snahy mít viditelné výsledky a moci říct „tak

⁸⁸ který redukuje queerness na pouhou komoditu a skrze politiky identit minimalizuje revoluční potenciál proměny společnosti.

⁸⁹ V rámci této kapitoly používám trans-inkluzivní češtinu, neboť větší část členstva kolektivu je trans.

⁹⁰ Anglický výraz pro hnutí zdola, které je složeno z lidí dotčených danou problematikou. YENERALL, Kevan. M. *Encyclopedia of American Government and Civics. grassroots politics. s. 1: Facts On File*, 2017.

⁹¹ STEJSKALOVÁ, Tereza. *Za kritiku infrastruktury*

a tohle děláme, toto je náš výstup.“⁹² Nutnost okamžitých výstupů, která vychází ze světa nastaveného pro bílého, zdravého, neurotypického muže je ableistická a je v ní snadné zapomenout na nutnost péče a docenění komunikace svých potřeb jakožto neméně důležité práce.

Proto, pokud v rámci této práce nechci být pokrytcem a protiřečit si v podmínkách pro vznik radikálního anarcha-feministického umělecko-edukačního modelu, které se snažím v předešlých kapitolách nastínit, to nejlepší, co s příkladem platformy *add* mohu udělat, je vnímat ji jako výzkum, který je výstupem sám o sobě, a využít jej tak k imaginaci.

Ve videu *Hell is a Place on Earth*, které jsem vytvořil v co-produkci s Adriánem Kriškou a několika členy kolektivu *add*, tematizujeme utopistické představy „ideálnějšího“ světa, kdy fluidní rohaté bytosti (čerti) v „ideálním“ Pekle podrobují kritické revizi fungování na Zemi, zazní:

„*Poslouchejte, oni tam na Zemi nepovažují budování dobrých vztahů za práci!*“⁹³

A mně dochází, že přesně z této absence respektu vůči budování jako procesu vychází skupinové zklamání v našem kolektivu. Když se zpětně podívám na potenciál, který jsem v rámci této práce vyzdvihoval u *Periferních Centier*, které sice neprodukují intelektuální diskurz, ale praktikují žitou angažovanost na poli síťování s lokálním obyvatelstvem a otevírání environmentálních otázek uvnitř místní komunity, musím stejně tak vyzdvihnout i vše, co jsme se v procesu snah o funkční kolektiv naučily* i my. Skrze síťování, budování vztahů a vnitřní konflikty se podařilo adresovat problematiky, které mohou být pro budoucí fungování užitečné. Transformace samotná se neukazuje lineárně, ani způsobem, který by se dal vždy přesně sledovat. Děje se v cyklech, explozích nebo náhodných koncentracích, a pokud se dokážeme oprostít od svazujícího rámce neúspěchu, můžeme je vždy využít, a to k neustálému tážení, jak se poučit a tím se posouvat vpřed⁹⁴. Skrze platformu *add* se tudíž snažím podpořit tezi důležitosti chybování v rámci nutné nelineárnosti procesu, která by se dala říct i jednodušeji, a také s roztomilým rurálním aspektem – „neházej flintu do žita.“

⁹² Obr. 5., viz. obrazová příloha.

⁹³ *Hell is a Place on Earth* [video]. Režie: KRIŠKA, Adrián a SIHELSKÁ, Alex. Česko, 2021

⁹⁴ BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds*.

Cílem mé práce bylo prozkoumat možnosti imaginace radikálně anarcha-feministických modelů uměleckého-vzdělání skrze analýzu projektů s těmito ambicemi v našem kontextu. Domnívám se, že propojením stanovených podmínek na poli udržitelnosti je klíčovým aspektem budování vztahu s krajinou a aktéry lidského či mimolidského původu, tak, aby se snahy o ekologické fungování pojily také s uvědomělou prací v rámci lokálních specifik. Z projektu *LES* si proto imaginativní model může brát příklad v rámci nutnosti šetřit lidskými silami a vnímání svého bezprostředního fyzického prostředí jako aspektu, jenž může proměnit náš vztah nejen ke krajině, ale i k sobě samotným, a vytvořit tak prostor pro vznik nových postupů pro své fungování. Skrze integraci intersekcionalního přístupu, jak byl popsán u projektu RUVK, pak mohou imaginativní modely dbát na důležitost vnímání různorodých intersekcí své existence, které otevírají dveře empatii a vzájemnému porozumění, jež je důležité pro integraci rozličných přístupů. Dále by měly tyto modely budoucnosti fungovat nehierarchicky a tvořit si svou agendu dle transparentně komunikovaných potřeb členstva. Od ABV, skrze který jsem popisovala horizontální postupy a jejich možné nedostatky, se mohou poté modely inspirovat vytrvalostí a aktivní snahou o kontinuální sebevzdělávání. Na závěr pak skrze analýzu platformy *add* tvrdím, že budování vztahů a základů je práce a chyby jsou neméně důležitý výstupem než hezká brožurka. Pro imaginaci politického potenciálu umělecko-edukačních projektů proto vyzdvihuji i procesualnost, jež může ukázat, že snahy o budování těchto alternativ, včetně jejich přešlapů a slepých uliček, jsou validní a potřebné k následným představám proměny společnosti.

Jaké jsou tedy současné možnosti radikálních anarcha-feministických modelů pro umělecké vzdělávání jako nástroje politické imaginace? Skrze svůj výzkum docházím k závěru, že spočívají zejména ve svém vzniku a v neutuchající snaze ukázat, že jiný svět je možný.

Bibliografie a další zdroje

Artalk.cz. *Prohlášení pražských kulturních institucí k vyhlášení stavu klimatické nouze* [online]. Artalk, 2019 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2019/02/28/prohlaseni-prazskych-kulturnich-instituci-k-vyhlaseni-stavu-klimaticke-nouze-na-uzemi-mesta-prahy/>

Artalk.cz. *Vyjádření studentek a studentů Ateliéru intermédií k odchodu Pavla Sterce z FaVU* [online]. Artalk, 2021 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2021/06/04/187021/>

ATELIÉR BEZ VEDOUCÍHO, *Co můžeme dělat?* [online]. 11.5. 2018. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=eONcEOeVI7I>

BAČÍKOVÁ, Alžběta. *K solidaritě bez vedoucího* [online]. Artalk, 2017. [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2017/11/13/k-solidarite-bez-vedouciho/>

BAKOŠOVÁ, Barbora, ČAJKA, Adam, FARKAČ Bronislav a KRYLOVÁ, Radoslava. *Jak dělat aktivismus a nezbláznit se z toho*. Brno: NESEHNUTÍ, 2019. ISBN: 978-80-87217-58-0

BOTTICI, Chiara. *Anarchafeminism: Towards an ontology of the transindividual* [online]. Public Seminar, 2019 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://publicseminar.org/2019/12/anarchafeminism/>

BROWN, adrienne maree. *Emergent Strategy Shaping Change, Changing Worlds*. Kalifornie: AK Press, 2017. ISBN: 978-18-4935-260-4

BRUGUERA, Tania. *The Artist as Activist and Citizen* [přednáška z cyklu Virtual Bodies]. The New School, 29.10. 2020 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=HAM5xsGhEdk>

CRENSHAW, Kimberlé W. *On Intersectionality: Essential Writings*. New York: The New Press, 2019. ISBN13: 9781620972700

DUXBURY, Nancy, JEANNOTTE, M. Sharon. *Introduction: Culture and Sustainable Communities* [online]. ResearchGate, 2011. s. 3 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: [10.18192/clg-cgl.v3i1.181](https://www.researchgate.net/publication/311181181)

ELKINS, James. *Why Art Cannot be Taught: A Handbook for Art Students*. Illinois: University of Illinois Press, 2001. ISBN13: 9780252069505

FORMAN, Dominik. *Interview s Ateliérem bez vedoucího* [online]. Solidarita, 2016 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://solidarita.socsol.cz/2016/kultura/interview-s-atelierem-bez-vedouciho>

FREEMAN, Jo. *The Tyranny of structurelessness* [online]. 1970, [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.jofreeman.com/joreen/tyranny.htm>

GELDERLOOS, Peter. *Anarchie Funguje*. Praha: Nakladatelství Anarchistické federace, 2019. ISBN: 978-80-906439-8-7

GOLDMAN, Emma. *Anarchism and Other Essays*. Mineola: Dover Publications Inc., 1970. ISBN: 0486224848

GUEYE, Zeynab a SILON, Tereza. *Překonat tradici mlčení 2: Prezentace, poslech hudby a slovník* [přednáška z cyklu Překonat tradici mlčení]. Display: Sdružení pro výzkum a kolektivní praxi, 24. dubna 2020.

HARAWAY, Donna Jeanne. *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*. San Francisco: Socialist Revue, 1985.

HARAWAY, Donna Jeanne. *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press, 2003. ISBN: 0971757585

HARPER, Daria Simone. *Anish Kapoor called on museums to go beyond tokenism in their diversity efforts*. [online]. Artsy.net, 2020 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.artsy.net/news/artsy-editorial-anish-kapoor-called-museums-tokenism-diversity-efforts>

Hell is a Place on Earth [video]. Režie: KRIŠKA, Adrián a SIHELSKÁ, Alex. Česko, 2021

HOLUŠKA, Čestmír. *Design podle permakultury*. Klíč k soběstačnosti, svazek 9: *Jak na permakulturní design*. Permakultura (CS): Reprocentrum Blansko, 2020. ISBN 978-80-906852

HOOKS, bell. *Aint I a Woman: Black Women and Feminism*. Boston: South End Press, 1981. ISBN: 9780896081291

KOVÁTS, Eszter. *Intersectionality for East-Central Europe?* Sborník textů z online feministické konference: *Intersekcionalita*. Sdruženy a Nadace Rosy Luxemburgové, 2021

KUČOVÁ, Michaela. *Realistická utópia Velký Krtiš* [online]. Artalk, 2019 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2019/10/25/realisticka-utopia-velky-krtis-male-mesto-ako-laboratorium-rozptylovania-subjektov-a-hegemonii/>

LOO, Clement, KATRE, Aparna, MERCER-TAYLOR, Beth, BYRD, Kimberly, OSIECKI, Kristin, LARSON, Jessica a LEVIN, Peter. *Embodying Sustainability: Stories from Our Headwaters*. Minneapolis: University of Minnesota Libraries Publishing, 2021. ISBN: 978-1-946135-76-6

LOVELESS, Natalie. *How to Make Art at the End of the World: A Manifesto for Research-Creation*. Durham: Duke University Press, 2019. ISBN: 978-1-4780-0402-8

MEADOWS, Donella H. a MEADOWS, Dennis L. *Překročení mezi: konfrontace globálního kolapsu s představou trvale udržitelné budoucnosti*. Praha: Argo, ISBN 80-85794-83-7.

MILEVSKA, Suzanna. *Feminist Research in Visual Arts v Art As a Thinking Process*. Berlin: Sternberg Press, 2013. ISBN 978-1-934105-93-1

Minh Thang Pham. *Zajímají vás naše práce, nebo naše kůže?* [online]. Flash Art, 2022. Dostupné z: <https://flashart.cz/2022/01/09/zajimaji-vas-nase-prace-nebo-nase-kuze/>

Ministerstvo životního prostředí. *Strategický rámec Česká republika 2030* [online]. MZP: ©2022 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.cr2030.cz/strategie/>

MOYZES, Tamara. *Galerie Artist_Lab* [online]. 2018 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.artistlab.info/the-artist-lab>

Národní koordinační centrum Asociace Pět P v ČR. Výroční zpráva [online]. Kroměříž, 2012 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.nadobrovolnictvi.cz/res/archive/001/000154.pdf?seek=1491291118>

O'SHEA, Margaret. *Embodying and Performing Sustainability* [online]. Open Library University of British Columbia, 2012. Dostupné z: <https://dx.doi.org/10.14288/1.0073124>

PÁVKOVÁ, Vendula, 2013. *De-domestikace přírody – znovuoživení divočiny ve strategii ekologické obnovy*. Brno. Masarykova Univerzita.

PGM: *People of the Global Majority in the Outdoors, Nature and Environment* [online]. © 2020 PGM ONE/Earth Island Institute [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://www.pgmone.org/contact#pgmmeaning>

REMEŠOVÁ, Anna. Společně vstříc katastrofě [online]. *Artalk*, 2018 [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2018/12/17/spolecne-vstric-katastrofe/>

Rozpustilý*í, 2022. *12. epizoda: Komu slouží univerzita? ft. Luisa* [podcast]. Audiolibrix, 4.01. Dostupné z: <https://www.audiolibrix.com/cs/Podcast/Episode/402839/12ep-komu-slouzi-univerzita-ft-luisa>

RUMANOVÁ, Ivana. Žít spolu a vyžít z něčoho. *Artalk Revue: Komunity* [online]. 2010, [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2021/12/20/zit-spolu-a-vyzit-z-niechoho/>

SHIVA, Vandana. *Ecofeminism*, 1993

SO & PINAR, 2019. Your Earthly Queer Nature Belongs Here. In: *Bespoken Bones*, ep. 53 [podcast]. RadioPublic, 19.6. Dostupné z: <https://radiopublic.com/bespoken-bones-podcast-WdQBQX/s1!4b57a>

SOLANAS, Valerie. *SCUM manifesto*. London: THE OLYMPIA PRESS, 1971. ISBN: 0 700 410 30 9

SPOLEČENSTVÍ LES na stránkách Institutu Úzkosti [online]. 2019-2022. Dostupné z: <http://institutuzkosti.cz/events/les-spolecenstvi-pro-pestovani-teorii-a-umeni?src=cz>

STEJSKALOVÁ, Tereza. *Za kritiku infrastruktury* [online]. *Artalk*, 2022. dostupné z: <https://artalk.cz/2022/02/14/za-kritiku-infrastruktury/>

ŠIMKOVÁ, Barbora. *Jedna párty skončila, a co dál?* [online]. *Artalk*, 2021. [cit. 18.5.2022]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2021/07/28/jedna-party-skoncila-a-co-dal/>

THORNE, Sam. *School: A Recent History of Self-Organized Art Education*. Cambridge: MIT Press, 2016. ISBN: 9783956791819.

TRUMAN, Sarah E. *Feminist speculations on the practice of reaserach-creation*. London: Taylor & Francis Ltd, 2021. ISBN13: 9780367612627

(neformální kolektiv) Univerzity za Klima [online] dostupné z: <https://univerzityzaklima.cz/>

VOLFOVÁ, Marika. Společenství Les: Spíše než růst nás zajímá spojování [online]. Artalk, 2022.

Dostupné z: <https://artalk.cz/2022/04/19/spolecenstvi-les-spise-nez-rust-nas-zajima-spojovani/>

WILSON, Kerry. Public policy and ‘buzzword anxiety’ in the arts [online]. *Institute of Cultural Capital*, 2016. Dostupné z: <http://iccliverpool.ac.uk/?blog=public-policy-and-buzzword-anxiety-in-the-arts>

YENERALL, Kevan. M. *Encyclopedia of American Government and Civics. grassroots politics. s. 1: Facts On File*, 2017.

ZELDIN-O’NEILL, Sophie. *Klimatická Krize Ne Změna* [online]. The Guardian, 2019. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2019/oct/16/guardian-language-changes-climate-environment>

obr. 1. Pracovní skupina (Ne)lidská prostředí, LES – *Potomci Hub*, sympozium v Orlických Horách, foto: Johana Pošová

Obr. 2. Mapa Velkého Krtiše od platformy RUVK, ilustrační obrázek článku Realistická Utopia Velký Krtíš, dostupné z: <https://artalk.cz/2019/10/25/realisticka-utopia-velky-krtis-male-mesto-ako-laboratorium-rozptylovania-subjektov-a-hegemonii/>

Obr. 3. Barbara Benish při malování protestního murálu v reakci na každoroční hon na kachny na rybníce v bezprostřední blízkosti sídla *Artmill*, kdy došlo k zastřelení i dvou labutí, Artmill, 2019, dostupné z:

<https://www.facebook.com/artmillcenter/photos/10156287187415653>

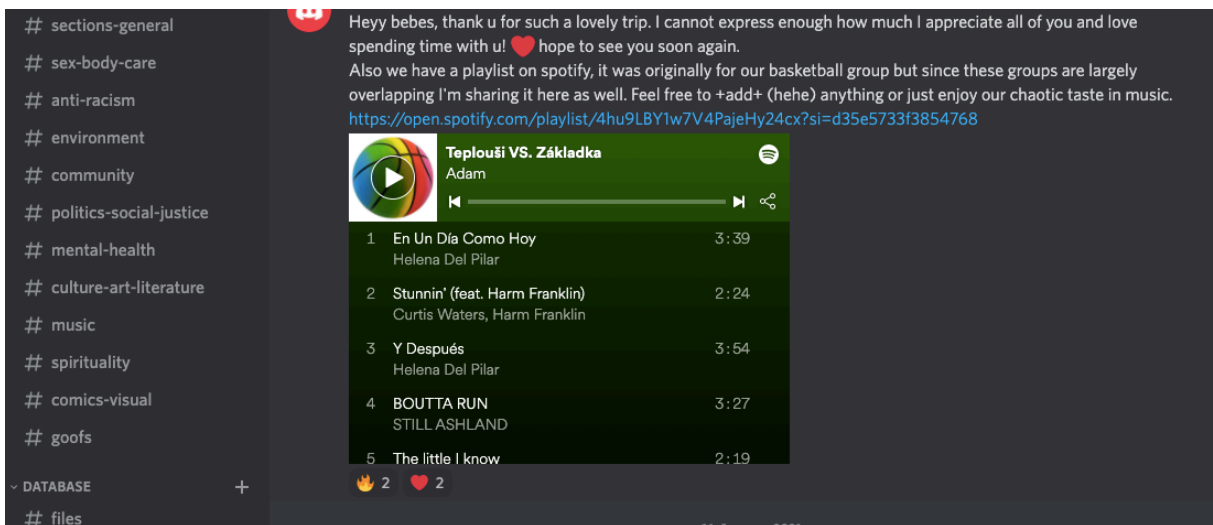

**TAKING FOSSIL FUEL MONEY
FOR MAKING MY ART
FROM FORMER CEO OF CZECH COAL
WHO PRIVATIZED SUSPICIOUSLY
MOSTECKÁ UHELNÁ**

**ESTABLISH ARTIST UNION AND
TOGETHER WITH ART INSTITUTIONS
PUSH THE STATE FOR THE JUST
FINANCIAL SUPPORT OF CULTURE
WITHOUT PRIVATE MONEY
OF COAL OLIGARCH**

Obr. 4. ABV vymezující se vůči kooptaci uměleckého provozu s významnými znečišťovateli klimatu a uhlobarony skrze populární mem, 2019, dostupné z: <https://www.facebook.com/Atelierbezvedouciho/photos/2433288076788443>

Obr. 5. komunikační kanál Discord, zobrazující intersekcii důležitých témat, jimiž se *add* zabývá a vznik Spotify playlistu, který kolektiv satiricky představuje jako svůj největší úspěch, archiv autora bakalářské práce, 2021